

www.vg.no

kultur / historie

& trend

STERKE MINNER:

Edita og broren sammen med moren, som døde i Auschwitz.

FRIKJENT:

Sandor Kepiro, som var tiltalt for drap på sivile i Novi Sad, ble frikjent av en ungarsk domstol i sommer. Før det hadde han levd ubemerket i Budapest. I september døde han 97 år gammel.

Foto: AFP

Jeg har overlevd det som er å overleve

NOVI SAD (VG)
Først overlevde Edita Gavanski (88) massakren i Novi Sad. Så ble hun sendt til Auschwitz – og kom seg mirakuløst nok levende ut av dødsleiren.

– Jeg har overlevd det som er å overleve, sier hun til VG.

Den jødiske kvinnen klarer likevel ikke å glede seg over sin egen skjebne. Under Novi Sad-massakren mistet hun flere titalls slektninger, venner og naboer. I Auschwitz ble både mor og far, bestemor, en tante og flere søskenbarn drept.

Fra sitt hjem i den nordserbiske byen har hun i år fulgt

rettssaken mot Sandor Kepiro i Budapest.

Ifølge anklagen var Kepiro en av befalshaverne under massakren i Novi Sad, hvor hans ordre angivelig medførte tap av mange liv.

Vitner har fortalt at han egenhendig skal ha drept fire mennesker.

Ofrene ble stilt opp langs Donau i 25 graders kulde, før de ble skutt. De ungarske politifolkene og soldatene, som sto i ledtog med Nazi-Tyskland, kvittet seg med likene ved å kaste dem i elven.

Ble frikjent

I juli ble Kepiro frikjent og løslatt, etter en rettssak som har blitt massivt kritisert.

– Jeg ble rystet, såret og trist. Jeg kunne ikke tro det jeg hørte. Til tross for så mange bevis og sterke vitnemål lot de ham gå. Jeg lurte på

som egentlig foregår i Ungarns justisvesen, sier Edita.

I september døde Kepiro, 97 år gammel.

Ofre og etterlatte i Novi Sad mener han tok med seg mørke hemmeligheter i graven.

Tok alt de eide

Edita husker selv de skrekkelige hendelsene i januar 1942 godt. Det var bitende kaldt. Den jødiske familien hadde i likhet med resten av innbyggerne fått beskjed om å holde seg innendørs, mens ungarerne – som hadde annektert det nordlige Jugoslavia – gjennomførte byen.

– Ingen visste hva som skulle skje. Plutselig banket det på. Mor åpnet.

Hun vet fortsatt ikke hvorfor familien ikke ble jaget ut, slik naboene og slektningene ble. Kort tid senere fikk Edita vite at de ble drept.

– Donau hadde frosset til. Isen ble knust, likene kastet ned. Gatene var fulle av blod.

Livet under andre verdenskrig forble vanskelig. Som jøder måtte familien være svært forsiktig. I 1944 ble huset deres stormet.

– Først tok soldatene alle verdisaker, ringer, gull. Alt vi eide og hadde. Så ble vi pågrepet. De sa de skulle sende oss til Ungarn.

Ferden endte i Auschwitz.

– Det var tre dager og tre netter i tog, uten vann og mat. Det var verre enn en dyretransport – så trangt at man ikke kunne legge seg ned. Folk døde om bord. Vi ante ikke hva som ventet oss, forteller Edita.

Ved ankomsten kom hun bort fra resten av familien. Etter noen dager forsto hun hva som egentlig foregikk.

– Jeg så folk bli sendt i gasskamrene.

Mot slutten av det fryktelige oppholdet, ett år senere, mottok hun beskjeden hun fryktet om familiemedlemmene hun savnet.

– De var i himmelen, fikk jeg høre.

Har fått dø i fred

Gavanski er rasende på ungarske myndigheter, som hun mener har gjort altfor lite for å stille naziforbrytere til ansvar.

– Det er utrolig hva landet har tillatt seg. Mange med blod på hendene har fått dø i fred uten at handlingene deres har fått noen konsekvenser for dem, hevder hun.

Sandor Kepiro avviste ikke at han var til stede i Novi Sad de blodige januardagene i 1942, men hevder at han utelukkende gjorde sin plikt – og ikke brukte geværet.

Da andre verdenskrig var